

ОСОБЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ КЛАСИЧНИХ І СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

А Аналізуються історичні витоки навчального репертуару, інструктивної музики у контексті інструментального мистецтва, на базі стислого аналізу витоків педагогічного репертуару визначається його роль і вплив на свідомість учня і слухача в сучасних умовах побутування. Розглядаються особливості формування репертуару хорового колективу як творчої одиниці, що має максимально ґрунтовний вплив на свідомість як виконавця, так і слухача. Наводяться основні чинники добору репертуару у відповідності до якісних критеріїв хорового мистецтва. Визначається роль класичного та сучасного репертуару у педагогічній і виконавській практиці.

Ключові слова: репертуар; музика; хор; виконавське мистецтво; виконавська практика

Актуальність проблеми. Проблема репертуару – головна естетична проблема виконавського мистецтва, завжди була основоположною в художній творчості. З репертуаром пов'язана не тільки художня втіленість мистецтва, а й сам стиль виконання. Репертуар як сукупність творів, що виконуються хором складає основу всієї діяльності, сприяє розвитку творчої активності учасників, знаходиться в безпосередньому зв'язку з різними етапами роботи хору, чи то репетиція або концерти, початок або розквіт функціонування колективу. Репертуар впливає на весь освітній процес, на його базі накопичуються музично-теоретичні знання, виробляються вокально-хорові навички, складається художньо-виконавська направленість. Тому питання про те, що співати, грати, виконувати є головним і визначальним фактором діяльності будь-якого педагога, виконавця чи колективу. Світогляд виконавців, розширення їхнього життєвого досвіду виникає через осмислення творів, що виконуються, тому висока ідейність того чи іншого витвору є одним із основних принципів добору репертуару. Таким чином, актуальним питанням сучасної наукової думки є дослідження особливостей формування і добору виконавського репертуару.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. До питання аналізу педагогічного та виконавського репертуару звертались численні авторитетні науковці. У контексті даної публікації показовими є роботи Л. Василенко [1], І. Івасишин [2], Л. Лабінцева [4], К. Станиславський [5], Ю. Цагареллі [6]. Проте дана проблематика потребує систематичного аналізу та переосмислення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Вплив музики на особистість складається з численних художніх вражень, що накладаються одне на одне, поступово збагачуючись і поглиблюючись. Саме музичне мистецтво є значним чинником впливу на широкі маси населення: як фахових виконавців і слухачів, так і представників соціуму, що тягнуть до культурного розвитку. Музичне мистецтво, як і інші мистецькі процеси, в сучасності зазнає значних

змін. Таким чином, саме аналіз педагогічних функцій виконавського репертуару, його витоків та факторів впливу на особистість виконавця та слухача є актуальною проблемою сучасної наукової думки.

Метою даної публікації є дослідження аспектів добору виконавського педагогічного репертуару в контексті поєднання класичних та сучасних зразків.

Викладення основного матеріалу дослідження. Кажучи про педагогічну функцію репертуару, треба з'ясувати питання про те, яке місце повинен займати класичний і сучасний репертуар у роботі з учнями. У вітчизняній педагогіці використовується розумне поєднання творів композиторів-класиків і сучасних авторів. У сучасних умовах педагогічних процесів і досі зустрічаємо полярні погляди на специфіку добору виконавського репертуару. Один із них – це боязнь сучасної музики як такої, що здатна розхитати ґрунтовні засади класичної музики, зіпсувати учням музичний смак. Інший – це прагнення довести, що фольклор, класика нібито виховують юних музикантів у душі консерватизму і нездібними сприймати «істинне мистецтво».

Запитаймо себе: Чи готові учні до розуміння музики сучасних композиторів? Якою мірою репертуар, що вивчається з учнями, дозволяє це зробити? Чи йде нині музично-педагогічна література «у ногу» із сучасною музикою?

Щоб відповісти на поставлені запитання, доречно звернутися до історичних фактів. Як відомо, в першій половині XVIII ст. й у ранніший період звучала переважно сучасна музика (мається на увазі культова). Спеціальної музики для дітей цей час не знає. Посібники і легкі п'єси, які використовувалися для навчання дітей і дорослих, кровними вузами пов'язані з усім стилем і характером минулої музичної літератури. Композитор, виконавець і педагог (як правило) завжди поєднувалися в одній особі, і це не відбивалося на музично-педагогічній літературі. Куперен, Рамо, Скарлатті – це лише декілька найвидатніших митців, які в багатьох своїх творах водночас вирішували художні і педагогічні завдання. У неперевіршеній інструктивній музиці Й. С. Баха це дуже примітно. Чи можливо тут

відокремити художні ідеї і пошуки нових форм (не будемо забувати, що «інтенція» – це вигадка) від чисто педагогічних задач, від навчання композиторському і виконавському мистецтвам?

У другій половині століття музично-педагогічна література за своїм стилем іде поряд із сучасною музикою. У середині століття відбувається стилевий перелом і музичне мислення, наприклад, Ф. Е. Баха відмінне від мислення його батька. Чи відобразилося це на музиці, яка призначалася для навчання? Відобразилося. Ф. Е. Бах готує майбутніх слухачів і виконавців своєї музики не тільки своїм методичним трактатом, але й п'єсами, доданими до нього і написаними в новому стилі. Саме тоді, не без прямого чи побічного впливу ідей французьких освітян і Песталоцці, які звернули увагу на деякі риси дитячої психології, зароджується жанр дитячої інструментальної п'єси. Кращі зразки таких творів за своєю мовою йдуть практично поряд із модерновим мистецтвом століття [4, с. 216].

Інша ситуація складається в першому десятилітті XIX ст. У цей період жоден із видатних композиторів майже не звертається до написання педагогічної музики.

Із розвитком інструментальної музики потреба в такому репертуарі посилювалася, сталося те, що не могло не статися: проривається потік малозмістовних п'єс, зовнішніми рисами нагадуючи класицизм і ранній романтизм. Усі ці опуси для юнацтва «не відстають» від творів для дорослих. Але яких? Другосортних салонно-віртуозних творів, що скрізь звучали у ті роки зі сцени. Величезна дистанція відділяє цей інструктивно-педагогічний репертуар від музики передових майстрів. Можливо, саме це спонукало Людвіга ван Бетховена в останні дні свого життя згадати традиції минулого століття і замислити «Фортепіанну школу». Ф. Шопен також приступив до написання фортепіанної школи в кінці 40-х років. Вони обидва не встигли завершити свій задум. Але сам факт характерний і навчальний: великі музиканти бачать потребу в розв'язанні музично-педагогічних завдань і звертаються до написання інструктивної музики.

Р. Шуману – ось кому судилося своїм поетичним «Альбомом для юнацтва» (1848) висвітлити образний світ і індивідуальні інтонації сутності психології дитини, висловити власні думки про музично-естетичне виховання, наблизити дух і засоби педагогічної літератури зі змістом і формою сучасної музики, із мовою романтиків.

Тим самим шляхом пішов і П. Чайковський у своєму Альбомі (1878), заклавши засади російської дитячої фортепіанної музики. У галузі саме дитячої вокальної музики яскраво себе виявив М. П. Мусоргський [6, с. 212].

Видатний німецький дослідник музичної педагогіки і співавтор однієї з популярних сучасних шкіл гри на скрипці Еріх Дофлейн відмічав, що протягом XIX ст. все менше великих композиторів, творчість яких не втратила свого значення і сьогодні, звертаються до створення якісної інструментальної музики для початківців.

На базі наведеного дослідження особливостей добору педагогічного репертуару інструментального спрямування доречним є аналіз особливостей добору вокально-хорового педагогічного репертуару сучасного стану побутування. Вокально-хорове мистецтво значною мірою є чинником розширення життєвого досвіду та світогляду як виконавців, так і слухачів через осмислення творів, що виконуються та сприймаються, тому висока ідейність того чи іншого твору є одним із основоположних принципів добору репертуару. Було б неправильно відносити до ідейних творів лише ті з них, що несуть спрямований пропагандистський характер. Хороша лірична пісня, побудована на народних інтонаціях, що розкриває у своєму сюжеті особливості життя українського народу, його проблеми та переживання; жартівлива пісня, сповнена щирої сатиричної думки – можуть стати актуальною репертуарною основою для виховання в хоровому колективі таких якостей як національна свідомість, патріотизм, любов і цікавість до народної традиції. Навіть твори побутової, родинно-побутової, пейзажної лірики здатні виховувати почуття доброти, чуйності, щирості, співчутливості, що допомагають виховувати гуманізм, здатність цінувати красу людини та оточуючого середовища. Поняття ідейного рівня твору не може розглядатися ізольовано від поняття його художньої цінності. Тільки такий витвір здатен запалити людину, ідейна зрілість якої підкріплена істинно художнім образом.

Одне із провідних місць в ідейно-художньому вихованні засобами впливу хорового мистецтва належить класичній спадщині, перевіреній часом. Створення нової культури неможливе без пізнання художньої цінності минулого. Однак, добираючи класичний репертуар, важливо орієнтуватися на вимоги сучасності. Класична традиція, що спирається на народні витоки, формує національну свідомість у мисленні виконавців та слухачів.

Разом із тим, поняття музичної класики не обмежується суто історико-національними рамками. До класичної може бути віднесена музика, що була створена у далекому минулому, а також і сучасні твори вітчизняних та закордонних авторів. Головна відмінність класичних зразків – це їх висока художність, глибинний зміст, ідейна наповненість і досконалість форми. Бажано, щоб репертуар хору поповнювався новими маловідомими класичними творами, не зупиняючись на виконанні вузького обсягу музичної спадщини.

Другим ґрунтовним джерелом формування педагогічного репертуару є народно-пісенна традиція. Яскрава мелодійність, ритмічна гнучкість, розмаїття інтонаційних та динамічних відтінків, вокальна зручність – ці якості роблять народну пісню необхідним матеріалом для педагогічного репертуару школи хорового співу. Виконання їх як у справжньому, так і в видозміненому вигляді має принципово важливе значення для творчості хорових колективів, тому що народна пісня найбільшою мірою близька і зрозуміла широкому спектру слухача [1].

Масова пісня, або так звані шлягери, також використовуються в репертуарах хорових колективів. Цей жанр невід'ємно пов'язаний із традиціями національної пісенної культури. Такий матеріал можливо спростувати або переробляти, пристосовуючи його відповідно вимог певного колективу.

Провідним завданням педагогічного репертуару є розвиток і вдосконалення музично-образного мислення виконавців, їхньої творчої активності, а також поповнення інтонаційного слухацького досвіду та розвиток музичної пам'яті. Виконання даного завдання в процесі педагогічної діяльності можливе лише за умови поповнення та розширення репертуарної політики [5].

Специфіка естетичного розвитку учасників хорового колективу (вокального ансамблю) потребує від керівника не лише серйозного рівня музично-теоретичної підготовки, високої кваліфікації, відповідних фахових знань, але й високого культурного рівня, педагогічних навичок, тактовності, вміння захопити виконавців своєю творчою активністю. Саме активність хормейстера-вихователя, його художній смак, глибокі знання допомагають дібрати цікавий репертуар, що відповідає рівню та технічним виконавським можливостям колективу. Із маси фахової репертуарної спадщини керівник повинен постійно вивчати та аналізувати сучасний стан мистецьких процесів жанру, слідкувати за новинками музичної літератури, знову і знову повертаючись до різних джерел. Репертуарний пошук повинен проводитись систематично [3].

В умінні дібрати потрібний і корисний для колективу репертуар великою мірою відображається талант керівника як педагога. Необхідно зауважити, що добре розвинений колектив може і повинен брати участь у оцінюванні дібраного твору. Для цього зовсім не обов'язково влаштовувати офіційне обговорення. Сам хід розучування твору, зростання зацікавленості до нього є барометром художньої цінності та зацікавленості колективу.

Репертуар значною мірою визначає творче обличчя колективу. Керівник завжди повинен враховувати можливість свого колективу, а саме: якісний склад, ступінь підготовки. Не можна, наприклад, колективу початківців пропонувати занадто складні твори. Складність же визначається такими показниками, як кількість голосів у партитурі, діапазон партій і всього хору, теситурні умови (ступінь напруженості окремих партій), характер мелодії (інтонаційні і ритмічні складнощі тощо). У цей же час при доборі репертуару керівник повинен враховувати необхідність поступового вдосконалення технічних навичок, а також художньо-виконавського зростання колективу.

Існує два типи хорового виконання: спів із супроводом та а cappella. В хоровій виконавській практиці згідно з мистецькими критеріями, спів без супроводу прийнято вважати вищою формою.

Дійсно, такий спів потребує від колективу великої культури, технічної майстерності. Самостійно, без підтримки інструментального супроводу виконавці повинні

висловити всю палітру музичної драматургії, що запропонована автором у поєднанні з власною виконавською інтерпретацією.

Акомпанемент значною мірою полегшує виконання музичного твору. Він допомагає виконавцям чисто інтонувати, дотримуючись вказаних автором штрихів, темпу тощо. Проте, головне значення акомпанементу не в цьому. Він є одним із головних засобів музичної виразності. У тих випадках, коли в акомпанементі відсутня самостійна драматургія, вона повинна бути гармонічно доповнена хоровою фактурою. Перед тим, як остаточно включити до репертуару певний хоровий твір, диригент повинен переконатися, що твір відповідає технічним виконавським можливостям колективу. При цьому корисно керуватися вищевказаними принципами – орієнтуватися на твори, що відповідають можливостям колективу, проте враховувати необхідність підвищення виконавської майстерності колективу. Виходячи з цього, при доборі репертуару допускається деяка переоцінка можливостей виконавців із тим, щоб у процесі роботи колектив напрацьовував технічні та виконавські навички [2].

Перш за все диригенту необхідно ознайомитися з історією написання твору. Потім надати виконавцям історичну довідку про діяльність композитора, епоху, в яку він жив і творив, а також характерні риси мистецьких традицій того часу. При ознайомленні колективу з твором, керівник виконує партитуру на інструменті, співаючи партію почергово, надає аналіз виконаної партитури. Аналізує особливості віршованого тексту, аналізує темпово-штрихову, динамічну, дикційну палітру твору. Природно, що здійснення виконавського плану, правдива передача художнього образу засобами виконавського мистецтва потребує від колективу засвоєння всіх технічних труднощів хорової партитури: ритмічних, інтонаційних, теситурних, дикційних тощо. При аналізі твору керівник (педагог) повинен відзначити складні місця і при розучуванні звертати максимальну увагу на зазначені аспекти [1].

Висновки з даного дослідження. Мистецтво справляє на людину цілісний і особистісний вплив. Цілісність впливу мистецтва визначає передусім включення у процес художнього сприйняття всієї особистості, взаємодію в художньому переживанні всіх рівнів психіки людини – її відчуттів, почуттів, пам'яті, інтуїції тощо. Особистісний вплив художнього твору на людину зумовлений психологічним механізмом «перенесення» її в ситуацію, зображену виконавцями, коли виникає ефект ототожнення себе з героями твору. Відтак специфіка естетичного впливу музичного мистецтва на соціум, передбачає належну увагу педагога, керівника та виконавців до добору репертуару. Виховання музикою має найтонше, найдоцільніше спрямування на розвиток духовного світу кожної особистості. Воно не є ізольованим процесом, а пов'язане з соціальним і загальним психічним розвитком, здійснюється у контексті становлення цілісної особистості людини.

Перспективи подальших розвідок. Музичне мистецтво в сучасних умовах культуротворчих процесів зазнає постійного розвитку та змін. У контексті якісного добору педагогічного та виконавського репертуару необхідно звертати належну увагу на сучасні тенденції у музичному мистецтві, систематично включати в палітру педагогічного репертуару твори класичного спрямування. У педагогічній практиці важливо засвоїти належну градацію побудови репертуару, де класичний, перевірений поколіннями репертуар грамотно поєднується з творами сучасних авторів.

Список використаних джерел

1. Василенко Л. М. Проблема свідомого та позасвідомого у теорії та практиці вокального виконавства. // *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 94. С. 31–40.
2. Івасишин І. Музично-виконавська діяльність як засіб творчого розвитку особистості. // *Гірська школа українських Карпат*. 2014. № 11. С. 153–155.
3. Кристи Г. В. Работа Станиславского в оперном театре. Москва: Искусство, 1952. 284 с.
4. Лабінцева Л. П. Концертний виступ як особливий вид музично-виконавської діяльності. // *Вісник ХДАДМ*. 2010. №1. С. 215–216.
5. Станиславский К. С. Статьи, речи, беседы, письма. Москва: Искусство, 1953. 782 с.
6. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учебн. пособ. Сан-Петербург: Композитор, 2008. 212 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 08.06.2018

Регеша Н. Л. Особенности сочетания классических и современных тенденций педагогического репертуара.

А *Анализируются исторические истоки учебного репертуара, инструктивной музыки в контексте инструментального искусства, на базе краткого анализа истоков педагогического репертуара определяется его роль и влияние на сознание ученика и слушателя в современных условиях бытования. Рассматриваются особенности формирования репертуара хорового коллектива как творческой единицы, имеющей максимальное влияние на мышление как исполнителя, так и слушателя. Приводятся основные факторы отбора репертуара в соответствии с качественными критериями хорового искусства. Определяется роль классического и современного репертуара в педагогической и исполнительской практике.*

Ключевые слова: репертуар; музыка; хор; исполнительское искусство; исполнительская практика

Regesha Natalia. Peculiarities of Combination of Classical and Modern Trends of Pedagogical Repertoire.

S *The paper analyzes the historical origins of the educational repertoire, instructional music in the context of instrumental art, on the basis of short analysis of the origins of the pedagogical repertoire, its role and influence on the consciousness of the student and the listener in contemporary living conditions are determined. The peculiarities of the repertoire of the choir collective as a creative unit, which influences on the consciousness of both the performer and the listener, are considered. The main factors of selection of repertoire in accordance with qualitative criteria of choral art are presented. The role of classical and contemporary repertoire in pedagogical and performing practice is determined.*

Key words: repertoire; music; chorus; performing arts; performing practice